

20-Yanvar, 2026-yil

**NUTQ BUZILISHI BO'LGAN BOLALARDA NUTQ VA MULOQOT
KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH VA INTERAKTIV RAQAMLI
TEXNOLOGIYALAR.**

Vaqqosjonova Mushtariy Oybek qizi

Namangan davlat pedagogika instituti magistranti

Elektron pochta: vaqqosjanovamushtariy@gmail.com

Annotatsiya:Maqolada motor alaliyasi bo'lgan bolalarda muloqotni rivojlantirishga hissa qo'shadigan zamonaviy texnologiyalar muhokama qilinadi. Raqamli va muqobil aloqa vositalari toifalari, sun'iy intellektga asoslangan dasturlarning imkoniyatlari va kengaytirilgan va virtual reallikni nutq terapiyasi amaliyotida qo'llash tasvirlangan. Ta'lim jarayonida innovatsion vositalarni samarali joriy etish shartlari taqdim etilgan va ularni qo'llash bo'yicha tadqiqot natijalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: og'ir nutq buzilishlari, motor alaliya, muloqot, nutq terapiyasi, texnologiyalar, autizm spektri buzilishlar.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim va korreksiya amaliyotlari og'ir nutq buzilishlari bo'lgan bolalarda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yondashuvlarni qayta baholashni taqozo etadi. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishini hisobga olgan holda, innovatsion vositalar nutq terapiyasining samaradorligini sezilarli darajada oshirishi va nutq rivojlanishida kechikishlari bo'lgan bolalarning to'liq ijtimoiy integratsiyasini osonlashtirishi mumkinligi ayon bo'ladi. Bu mavzu, ayniqsa, inklyuziv ta'lim kontekstida dolzarbdir, chunki bu yerdagi vazifa har bir bolaga o'z atrof-muhiti bilan to'liq muloqot qilish imkoniyatini yaratishdir.

Ushbu maqolaning maqsadi alaliyasi bo'lgan bolalarda muloqotni shakllantirish uchun qo'llaniladigan zamonaviy texnologiyalarni tahlil qilish, ularning salohiyati va ta'lim va korreksion-rivojlanish amaliyotida muvaffaqiyatli amalga oshirish shartlarini aniqlashdir.

Bolalarda alaliya nafaqat nutq rivojlanishiga, balki kognitiv, hissiy-ixtiyoriy va ijtimoiy rivojlanishga ham ta'sir qiluvchi og'ir nutq buzilishidir. Asosiy muammolardan biri bu kommunikativ qobiliyatlarning cheklanishi bo'lib, bu ijtimoiy moslashuvning buzilishiga va ikkilamchi rivojlanish muammolarining shakllanishiga olib keladi.

Zamonaviy logopediya va maxsus pedagogikada raqamli texnologiyalar korreksion-rivojlanish jarayonining ajralmas qismiga aylandi. Raqamli logopediya ilovalari bolalarda nutq tizimining turli komponentlarini, xususan, tovush talaffuzi, grammatik tuzilishi, so'z boyligi, eshitish va vizual xotira, diqqat va artikulyatsion harakatlarni tuzatish uchun mo'ljallangan maxsus dasturiy ta'minot mahsulotlaridir.

Bunday ilovalarga misollar:

- "LogoMir" - bu tovushlarni avtomatlashtirish, fonemik idrokni rivojlantirish, eshitish va vizual xotirani o'rgatish hamda nutqning grammatik tuzilishi uchun mo'ljallangan

interaktiv dasturiy ta'minot to'plami. U vazifalarning ko'p bosqichli tuzilishi va bolaning nutq rivojlanish darajasiga moslashish qobiliyati bilan ajralib turadi.

- "Nutq trenajyori" - izchil nutqni rivojlantirish va grammatik tuzilmalarni tushunish uchun bir qator artikulyatsion va nafas olish mashqlarini, shuningdek, o'yin asosidagi vazifalarni o'z ichiga olgan dastur. Ushbu dastur logopediya amaliyotida ham individual, ham guruh mashg'ulotlari uchun keng qo'llaniladi.

- "Children Speak" - vizual ko'rsatmalar, ovozi ko'rsatmalar, hissiy jihatdan qiziqarli personajlar va o'yin elementlarini o'z ichiga olgan erta nutqni rivojlantirish uchun multimedia ilova. Bu bolalarning mashg'ulotlarda ishtirok etishga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshiradi. Raqamli ilovalarning afzalliklari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- yuqori darajadagi vizual ravshanlik va interaktivlik,
- mashqlarni bir necha marta takrorlash qobiliyati,
- qiyinchilik darajasini har bir bolaning individual xususiyatlariga moslashtirish,
- natijalarni avtomatik ravishda yozib olish,
- nutqni kompleks rivojlantirish uchun audio va video materiallarni integratsiyalash.

1. Kengaytiruvchi va Muqobil Aloqa - bu kommunikativ funktsiyasi buzilgan shaxslarda og'zaki nutqni qo'llab-quvvatlash va almashtirish uchun mo'ljallangan vositalar, usullar va strategiyalar to'plami. Logopediyada bu texnologiyalar og'ir nutq, kognitiv yoki ko'p nogironlik tufayli gapirish qobiliyatini to'liq yoki qisman yo'qotgan motor alaliyasi bo'lgan bolalar bilan ishlashda muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy vositalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Past texnologiyali vositalar: aloqa taxtalari, piktogramkali bukletlar (Rasm almashinuvi Aloqa Tizimi) kartalari, imo-ishora tili va vizual muloqotni qo'llab-quvvatlashning boshqa shakllari.

- Yuqori texnologiyali vositalar: nutq sintezatorlari bilan jihozlangan planshetlar va aloqa qurilmalari, shaxsiylashtirilgan aloqa interfeyslarini yaratish uchun dasturiy ta'minot, kommutatorlar va ko'zni kuzatish tizimlari bilan integratsiyalash imkoniyatiga ega qurilmalar.

Bu texnologiyalar bolalarga ijtimoiy muloqotda ishtirok etish, o'z ehtiyojlari, his-tuyg'ulari va niyatlarini ifoda etish imkonini beradi, bu esa hissiy intellekt va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Bundan foydalanish bolaning mustaqillik darajasini oshiradi, hayot sifatini yaxshilaydi va o'ziga ijobiy qarashni shakllantirishga hissa qo'shadi. Tadqiqotlarga ko'ra, bu vositalarini o'z vaqtida qo'llash nutq urinishlarini rag'batlantiradi va nutq salohiyatini saqlab qolgan holda tabiiy nutqning rivojlanishiga to'sqinlik qilmaydi, balki qo'llab-quvvatlaydi.

Shaxsiylashtirish tamoyiliga alohida e'tibor qaratiladi: bu vositalarini tanlashda, bolaning yoshi, kognitiv rivojlanish darajasi, motor qobiliyatlari va aloqa ehtiyojlarini hisobga olish muhimdir. Bundan foydalanish samaradorligi ushbu vositalar bolaning ta'lim va kundalik muhitiga integratsiya qilinganda va oilaning faol ishtiroki mavjud bo'lganda sezilarli darajada oshadi.

20-Yanvar, 2026-yil

2. Kengaytirilgan reallik va virtual reallik: og'ir nutq buzilishlari bo'lgan bolalar bilan korreksiya va rivojlanish faoliyatida tobora ko'proq qo'llanilayotgan innovatsion texnologiyalardir. Ushbu texnologiyalar turli xil nutq vaziyatlarini modellashtirish va ularni real vaqt rejimida boshqarish imkonini beruvchi immersiv, boshqariladigan va xavfsiz muhitni yaratadi. Kengaytirilgan reallik raqamli obyektlarni (tasvirlar, matnlar, tovushlar) real obyektlar va makonlar ichiga joylashtirish imkonini beradi, bu esa bolalarga ham real, ham virtual kontent bilan o'zaro ta'sir qilish imkonini beradi. Kengaytirilgan reallik texnologiyalari logopediya dasturlarida va ta'limiy o'yinlarda faol qo'llaniladi, animatsion personajlar, obyektlar yoki matnlar bilan o'zaro ta'sir orqali nutq faoliyatini rag'batlantiradi. Ushbu shakllar, ayniqsa, leksik va grammatik tuzilmalarni rivojlantirish, dialogik nutqni yaxshilash va ko'rsatmalarni tushunishni yaxshilash uchun foydalidir. Virtual reallik butunlay sun'iy uch o'lchovli muhit yaratadi. Bola bunday muhitga kirishi va ijtimoiy ahamiyatga ega vaziyatlarda o'ynashi mumkin: do'konga borishi, tanishishi, yordam so'rashi va hokazo. Buning yordamida real hayotga yaqin, ammo stressga olib kelmaydigan sharoitlarda nutq ko'nikmalarini shakllantirish va mustahkamlash mumkin bo'ladi. Bu, ayniqsa, autizm spektri buzilishlari va alaliya bilan og'rigan bolalar uchun muhimdir.

Nutq terapiyasida texnologiyalarini qo'llash quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- Og'zaki muloqotga qiziqishni oshirish;
- Dars davomida diqqat va qiziqishni saqlab qolish;
- Nutq vaziyatlarini charchamasdan qayta-qayta takrorlash imkoniyatini yaratish;
- Turli darajadagi hissiy va kognitiv faollikka ega bolalarni ishga jalb qilish.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday texnologiyalar, ayniqsa, nutq terapiyasini tuzatish va pedagogik qo'llab-quvvatlashning an'anaviy usullari bilan birgalikda qo'llanilganda samarali bo'ladi.

Xulosa: Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish motor alaliyasi bo'lgan bolalar uchun logopedik yordami sezilarli darajada kengaytirish imkonini beradi. Ular korreksiya jarayonini kuchaytirishga hissa qo'shadi, darslarni yanada vizual, interaktiv va rag'batlantiruvchi qiladi. Biroq, ularning samaradorligi kasbiy tayyorgarlik, muassasaning texnik imkoniyatlari va har bir bolaga individual yondashuv kabi bir qator omillarga bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ахутина Т.В., Пылаева Н.М. Нарушения речи у детей: диагностика и коррекция. — М.: Просвещение, 2020.
2. Azhimova, Z. G. "Features Of Psychomotor Development Of Children With Speech Defects Alalia." *European Journal of Humanities and Educational Advancements* 5.2: 15-16.
3. Воронкова В.В. Логопедические технологии: современные подходы. — СПб.: Речь, 2019.

20-Yanvar, 2026-yil

4. Глухов В.П. Инновационные средства обучения в логопедии. — М.: Академкнига, Beukelman D., Mirenda P. Augmentative and Alternative Communication. — Baltimore: Brookes Publishing, 2020.

5. Blackstone S. AAC Technologies for Communication Competence. — San Diego: Plural Publishing, 2018.